

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NUMMER 1/2
JANUAR/FEBRUAR 2004

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland

Abonnementspris
160 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.

Enkeltnumre 20 kr. pr. stk.

Farvelagte eller udvidede
enkeltnumre 30 kr. pr. stk.

Ekspedition:

Haderslevvej 45

6200 Aabenraa

tlf. 74 62 46 83

E-mail:

hist.samf.sdj@netbruger.dk

Kontortid ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:

Kim Furdal (ansv.)

Institut for

Sønderjysk Lokalhistorie

Haderslevvej 45

6200 Aabenraa

email: kf@isl.dk

Lennart Madsen

Haderslev Museum

6100 Haderslev

Carsten Porskrog Rasmussen

Rodekær 1

6200 Aabenraa

© Sønderjysk Månedsskrift
og forfatterne

Sats/montage: Aabenraa Fotosats ApS
Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S,
Haderslev

I dette nummer:

Gravstenen i Sønderhoe på Rømø 3

Stor var overraskelsen, da en trappesten til et rømhøus viste sig at være en gravsten fra 1600-tallet. Karen Margrethe Pedersen fortæller her om fundet, stenen og de mennesker, som den oprindeligt blev sat over.

Sønderjyske krigsfangers ophold i Aurillac i Sydfrankrig 1915-1919 8

I år er det 85 år siden, at mange sønderjyske krigsfanger vendte hjem fra krigsfangelejrene i Feltham i England og Aurillac i Frankrig. Helga Eriksen beretter her, hvorledes det gik de hen ved 700 sønderjyder, som i løbet af Første Verdenskrig kom til Aurillac, opholdet i lejren og det store hjælpearbejde fra dansk side.

Set og sket i grænselandet 16

Med udsigten til strukturkommissionens betænkning den 9. januar er debatten om den fremtidige kommunalstruktur så småt ved at komme i gang. H.E. Sørensen har set på den særlige sønderjyske problematik sammen med en række større og mindre begivenheder i Sønderjylland, som de tog sig ud i aviserne.

Bognyt 27

Det sker – på de sønderjyske museer 28

Bagsiden om forsiden 32

Søfart og fiskeri har gennem århundreder præget Rømø under skiftende vilkår. Dette gjaldt også i 1600-tallet. Bert Kelm tegner et billede af søfarten på Rømø i 1600-tallet fra handelssejladts til hvalfangst i Nordatlanten.

Forsidebillede:

Hollandsk skib fra ca. 1600. Skibe som dette kan have sejlet på Rømø i første halvdel af 1600-tallet.

Gravstenen i Sønderhoe på Rømø

Af KAREN MARGRETHE PEDERSEN

Stor var overraskelsen, da en trappesten til et rømhøhus viste sig at være en gravsten fra 1600-tallet. Karen Margrethe Pedersen fortæller her om fundet, stenen og de mennesker, som den oprindeligt blev sat over.

Da vi overtog et hus på Rømø i 2000, var trappestenen en rektangulær gravsten med forsiden opad. Den var gået i tre stykker, medtaget af regnvand og slidt af fodtrin. Alligevel var det muligt at skimte dele af inskriptionen og motiverne på stenen. Stor var vores forbauselse da stednavnet Sønder Hoe blev aflæst. Som de fleste forbandt vi dette stednavn med Fanø. Men et kig på Johannes Mejers konceptkort fra 1643 gav forklaringen. Her er anført et Sønderhouet på den sydlige del af Rømø. Stednavnet betyder slet og ret Sønder Hoved, den sydlige del, og det er blevet anvendt på begge Vesterhavsøer. Vores hus ligger da også på Rømøs sydlige del.

Efter en nødvendig restaurering er den tidligere trappesten nu sat op inde i forstuen i håb om at vi kan bevare den for eftertiden. Det er en stor sten, 2 m høj, 1 m bred og 18 cm tyk. Materialet er sort kalksten med baryt i. Desuden er der forsteneringer, bl.a. tribolitskjolde og koraller. Efter al sandsynlighed er det en skånsk kalksten, måske Komstadkalk. Stenhuggeren har set stort på disse indlejrede forekomster i kalkstenen og har hugget uden om dem. Men de har dengang nok ikke været så tydelige som i dag. Der er kalkstenen mere forvitret end den hårde baryt og forsteneringerne som træder frem på overfladen af stenen.

Skipper Kresten Ienssen, hans hustru og datter

Gravstenen er prydet med et motiv i hvert hjørne, et stort hovedbillede midt på stenen og en tekst, som er skrevet i Antiqua. Den går rundt langs kanten mellem hjørnemotiverne i flere linjer og står på hovedet for læseren forned.

Gravstenen er sat over Skipper Kresten Ienssen fra Sønder Hoe Sogn, hans hustru og datter. Ægtefællerne døde begge i 1668 som 70-årige og datteren to år se-

Artiklens genstand, gravstenen over Kresten Ienssen fra Sønder Hoe sogn, hans hustru og datter. Foto: Privat.

Nærbillede af gravstenen med det indrammede opstandelsesmotiv. Foto: Privat.

ner. Hendes alder kender vi ikke, og desværre er kvindernes navne ulæselige.

Første inskription begynder lige efter øverste venstre hjørnemotiv og fortsætter rundt. Den har sin sidste linje i anden række øverst. Den lyder med det ulæselige i skarpe parenteser:

HER HVILER I
HERREN ERLIG OG VELACHT
SCHIPPER KRESTEN
IENS SEN [...]
SONDER HOE SOGN SALIG DØDE
AO 1668 DEN 22 IULIUS
SINDT ALDER 70 AAR

I tredje række øverste venstre hjørne starter en ny inskription som fortsætter som anden linje ned langs højre kant af stenen og op ad venstre. Læses kan:

HER HVILER
I HERREN ERLIG OG GUDFRØGTIG
MATRON [...]
[...]
I DØD AO 1668 DEN 28 FEB HENES
ALER 70 AAR

Under hovedmotivet kan yderligere to linjer dechifrereres. I modsætning til hovedteksten der er udhugget, er disse linjer hugget ind i stenen. Der står:

HER HVILER I HERREN
DATTER [...]

Bortset fra årstallet 1670 lidt længere nede på stenen er resten bortvisket.

De tre inskriptioner bliver indledt med formelen: »Her hviler i Herren«, som vi også finder på flere af de gravsten fra 16- og 1700-tallet som står på kirkegården ved Skt. Clemens Kirke på Rømø og nogle af de gamle huse på øen. I lighed med dem fortsætter denne tekst med formelen for manden »ærlig og velagt« og for kvinden »ærlig og gudfrygtig«. Stavemåden varierer lidt fra sten til sten og afspejler både individuelle former og sproghistorie. Stednavnet Sønderhoe er ligeledes stavet forskelligt. På Krestens familiegravsten er det Sonder Hoe og på en yngre sten er stavemåden både Synderhoe og Sunder Hoe.

Kirkebøgerne på Rømø fra tiden før 1814 er brændt, så der er ingen mulighed for at sige mere om disse tre personers familiære relationer. Jordebøgerne for Riberhus len eksisterer frem til 1670 for Sønderlandet på Rømø, hvor Sønderhoe ligger. De kan muligvis give indsigt i hvor Kresten Ienssen og familie har boet, men så langt er vi ikke kommet. Vi er heller ik-

ke kommet gennem toldbøgerne for List, Hamborg og Øresund, hvor skipperne, deres laster og told står anført. Måske kan de sige noget om hvad skipper Kresten Ienssen har fragtet.

Lidt mere ved vi om hans søn, eller rettere den formodede søn, men først noget om motiverne på forældrene og søsterens gravsten.

Jesus' opstandelse

Hovedbilledet på stenen er et opstandelsesmotiv indrammet af et bånd. Nederst sidder en person og holder om en liggende person i lange klæder. Da der er en kristen tekst på stenen, viser billedet sandsynligvis Josef fra Arimatæa som holder den døde Jesus. Denne discipel fik nemlig lov af Pilatus til at hente Jesus' lig efter korsfæstelsen. Josef lagde ham i en grav og satte en stor sten for. Inden var Jesus blevet salvet og havde fået ligklæder på. Det kan være denne situation der er afbildet. I nogle af evangelierne i Bibelen var Nikodemus med til gravlægningen, så det kan også være ham som sidder med Jesus.

Oven over denne scene er graven afbildet. Det er firkantet kiste, hvor låget er slået op. Der står en vagt på hver side af kisten, den ene med en hellebard i hånden, den anden formodentlig med en økse. Det er helt i overensstemmelse med beretningen i Mattæusevangeliet om at Pilatus udstedte ordre om bevogtning af graven. Det var på opfordring af ypperstepræsterne og farisæerne, der ville forhindre disciplene i at stjæle Jesus så de kunne sige at han var opstået fra de døde.

Men ifølge Bibelen opstod Jesus. Det ser vi også på billedet. Oven over kisten ser vi ham stige til himmels med en sejrsmantel i venstre hånd. På hver side af Jesus er udhugget noget som ligner røgsøjler, men formodentlig er det en visualisering af de himmelske skyer.

Evangelisterne

Denne opstandelse er beskrevet af de fire evangelister som indgår i hjørnemotiverne. De er symbolsk fremstillet og indrammet af en cirkulær ranke. I øverste venstre hjørne er Mattæus symboliseret ved bogen, og i højre hjørne er løven symbolet for Markus. Nederst til venstre er en okse for Lukas og til højre en ørn for Johannes.

Fællestræk

Formlen »I Herren hviler«, Jesus' opstandelse og symbolerne for evangelisterne tyder på en stærk kristen tro. Og disse elementer går igen enten i billede eller tekst på en del af de øvrige 3-400 år gamle gravsten på Rømø. Foruden troen må rigdom have karakteriseret de beboere på Rømø som kunne få sat en gravsten over sig. De er alle importeret til øen, og mange af dem er også udhugget i udlandet, nogle af dem endda af samme stenhugger.

Kommandør Peder Chrestensen

Blandt gravstenene på kirkegården står en sten over Peder Chrestensen som døde 70 3/4 år gammel i 1703. Han var kommandør og fra Sønderhoe. Det må være skipper Krestens søn. Han er født i 1632, og forældrene har så fået ham da de var 35 år.

I modsætning til forældrenes sten står teksten på den formodede søns gravsten i linjer nedenunder hinanden. Den er hugget ud i Antiqua og er placeret under hovedmotivet. Klart og tydeligt kan vi læse at:

HER UNDER HVILER I HER=
REN DEN ERLIG OC VELACHT
MAND S: PEDER CHRESTENSEN
KOMENDØR AF SYNDERHOE
SOM DØDE AO 1703 D: 3 AUGUST
UDI HANS ALDERS 70 3/4 AAR
HANS SLÆL GUD NAADIG VÆRE

Nedenunder denne hovedtekst er i en mindre skriftstørrelse et minde over Hans Jørrensen Dun, som også var kommandør og fra Sønderhoe. Hans dødsår og -dato samt alder er dog ikke hugget ind i stenen, men »Anno 17« viser at han må være død efter år 1700. Det tyder på at inskriptionen er lavet mens han var i live, og at ingen har sørget for at få de tre oplysninger tilføjet efter hans død. Sådanne udeladelser forekommer på flere af stenene på Rømø. Teksten lyder:

HERUNDER HUILER UDI HERREN
DEN
ÆRLIG OC WELACHT MAND SALIG
HANS
JØRRENSSEN DUN KOMENDØR AF
SUN
DER HOE SOM HENSOF ANNO 17
DEN UDI HANS ALDER AAR

Dommedag

Yderligere en tekst pryder stenen. Den er sat i to linjer i et bånd som indrammer hovedmotivet:

SAA HØSTES VI NAAR GUD UORT
MØJSOM LEFNET ENDER
TACK IESU AT DU MIG SAA FAT NED
I DIN HÆNDER

I dette rim bliver dommedag ligestillet med en høst, og den afdøde takker Jesus for at have taget hånd om ham, dvs. han takker for frelsen.

Denne høstdag bliver gengivet i billedlig form i hovedmotivet. Det fremstiller dommedag, hvor Gud med krone på og to engle sidder i himlen oven over en bølgende sky. Gud og den ene engel holder en segl i hånden, og den anden engel sidder med hænderne samlet i bøn. Under skyen, vel på jorden, høster to engle korn med segl. Billedlig talt høster de menneskene, symbolsk fremstillet som

en begivenhed i hverdagslivet, som enhver kan forstå.

Mens farens sten havde evangelisterne som hjørnemotiver, har den formede søn fået udhugget et englehorn med vinger i hvert hjørne. Det giver i begge tilfælde en god overensstemmelse med hovedmotivet. Skipper Kresten Ienssens opstandelsesmotiv er knyttet til evangelisternes beretninger i Bibelen om Jesus' opstandelse. Englene hører hos kommandør Peder Crestensen til forestillingen om Gud og englene i himlen på dommedag.

Vi ved mere om Peder Chrestensen end om forældrene. Fritz Joachim Falk formoder i sin bog »Gamle kommandørsten på Rømø - i ord og billeder« at han var identisk med en kommandør ved navn Peter Carstens. Han er bogført i Hamborg som kommandør over skibet Fortuyn fra 1671 til 1684. Derefter sejlede han med skibet St. Peter fra 1685 til 1689. Det sidste skib han førte var Kaarseboom. Det var i 1690 og årene 1692-1693. Sandsynligvis er han så holdt op som kommandør som 60-årig og har været ugift. Der er i hvert fald ikke anført nogen hustru på stenen, men Hans Jørrensen Dun. Da der ikke er nogen navnelighed der kunne tyde på at det var hans søn, må det være en yngre slægtning, ven eller nabo. Han stammede også fra Sønderhoe. Om ham skriver Falk: »Hans Jørgensen Duhn var i 1709, 1710 og 1716 kommandør på Hamborgskibene »Witte Vosz« og »Maria«. Han ejede 1/2 gård på Rømø, for hvilken der blev udfærdiget fæstebrev den 28. oktober 1723.« (Falk, s. 91)

Sønderhoe

Nu er spørgsmålet hvor Kresten Ienssen og familie boede i Sønderhoe. Det kan ikke være i det hus hvor deres gravsten befinder sig nu. Det blev først bygget i 1860'erne. Men bebyggelsen på stedet går i hvert fald tilbage til 1736. Om der og-

Gravstenen på Rømø kirkegård over Krestens søn, Peder Chrestensen, der blev en af Rømøs første kommandører. Foto: Privat.

så tidligere har været en beboelse her eller i nærheden, står vi stadig spørgende overfor. Vi håber Bert Kelm kommer med svaret i sit femte bind om Rømø - et vesterhavspræget samfund, og at han også kan fortælle os hvor Hans Jørrensen Dun havde sin 1/2 gård.

Litteratur

Fritz Joachim Falk: »Gamle kommandørsten på Rømø - i ord og billeder«, u. år, Rømø.
Bert Kelm: »Rømø - et vesterhavspræget samfund« bd. 1, 1999, Aabenraa.

Sønderjyske krigsfangers ophold i Aurillac i Sydfrankrig 1915-1919

Af HELGA ERIKSEN

I dette forår er det 85 år siden, mange sønderjyske krigsfanger vendte hjem fra krigsfangelejrene i Feltham i England og Aurillac i Frankrig. Her berettes, hvorledes det gik til, at op mod 700 sønderjyder i løbet af Første Verdenskrig kom til Aurillac, hvordan forholdene var, hvad de lavede og oplevede der. Hjælpearbejdet fra dansk side berøres også.

Den 11. august 1938 afgik professor Paul Verrier (1860-1938) ved døden i sit hjem i Frankrig og dermed også en stor sprogbegevelse og ven af den dansksindede befolkning i Sønderjylland. Gennem sit studie i nordiske sprog kom han meget tidligt i kontakt med Danmark og Sønderjylland. Den store brede folkelige anerkendelse i Sønderjylland fik han dog med sit store arbejde for at sikre de dansksindede sønderjyske krigsfanger under krigen. En indsats som fra det officielle Danmark blev hædret med en orden og af sønderjyderne med et maleri af ham på Folkehjem. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Sønderjyske krigsdeltagere, som faldt i fransk fangenskab, og som var dansksindede, blev fra foråret 1915 udskilt fra deres tyske medfanger i de forskellige franske fangelejre og samlet i en speciel lejr, som var blevet oprettet i Aurillac. Dette skyldtes først og fremmest en stor og uegennyttig indsats af den franske professor Paul Verrier.

Paul Verrier, der var født i Normandiet i 1860, var i begyndelsen af forrige århundrede et kendt og højt agtet navn i Norden og i Sønderjylland. Han var professor i nordiske sprog ved universitetet i Sorbonne og var særdeles godt kendt med sønderjyske forhold. Han havde studeret det slesvigske spørgsmål indgående, fulgt nationalitetskampen der meget nøje. Han havde gennemrejst landsdelen på kryds og tværs, havde truffet de nord-slesvigske førere og havde mange kontakter i Danmark. Han var i Danmark og i Sønderjylland første gang i 1897 og besøgte ved den lejlighed bl.a. Sønderborg og Flensborg. Alle, der mødte ham, blev meget imponerede over, at han talte flydende, smukt og livfuldt dansk.

I 1917 skrev Paul Verrier en dengang meget kendt og berømt pjeces om det slesvigske spørgsmål, som blev oversat til såvel engelsk som dansk og blev meget læst. I 1919 blev Paul Verrier af det franske udenrigsministerium udnævnt og ansat som sagkyndig ved Den Internationale Kommission for Slesvig kaldet CIS.

Under verdenskrigen arbejdede Paul Verrier utrætteligt for at gøre alt så godt som muligt for de sønderjyske krigsfanger, og han var vel at mærke ikke den, der kun satte arbejdet i gang, men han blev

ihærdigt ved mod det mål, som han i 1916 nævnte for sønderjyderne: En dag vil jeg med et skib med Dannebrog i toppen føre jer tilbage til et dansk Sønderjylland. Det lød jo som et eventyr for sønderjyderne.

Særlejren oprettes

Da Paul Verrier i begyndelsen af august 1914 erfarede, at de slesvig-holstenske regimenter var med i kampene i Belgien, henvendte han sig straks til det franske udenrigsministerium og krigsministerium for at minde dem om mange af de sønderjyske soldaters særlige situation. Han foreslog, at man skulle forsøge at samle de dansksindede sønderjyder i en fælles lejr. I begyndelsen af januar 1915 fik Paul Verrier tilsagn fra de franske myndigheder om, at man gik ind for hans planer, og derefter fremlagde han et program for sønderjyderne. Det gik i hovedtræk ud på at:

Sønderjyderne skulle samles i en særlig lejr med en særlig god behandling og mulighed for at læse danske bøger og aviser. Lejren skulle have en dansk præst, gerne en, der havde virket som højskolelærer, som sjælesørger og lærer i dansk sprog, dansk historie og geografi. Endelig skulle sønderjyderne ud og arbejde hos bønder og håndværkere i byen og omegnen.

Paul Verrier betonedede meget, at der ikke måtte komme noget om disse foranstaltninger frem i pressen. Dette var vigtigt, fordi de sønderjyske fangers pårørende ellers kunne komme i vanskeligheder, og fordi fangerne måske selv ville blive betænkelige ved at komme til lejren. Ingen vidste jo dengang, hvorledes krigen ville forløbe.

Samtidig søgte Paul Verrier fra alle sider at få oplysninger om sønderjydernes skæbne i Frankrig. Fra februar 1915 foretog han adskillige rejser rundt til nogle af krigsfangelejrene for at opsøge og ta-

Niels H. Rasmussen (1854-1924) blev oprindeligt uddannet på Polyteknisk Lærestalt, men det blev interessen for gymnastikken, som blev bestemmende for hans liv og bl.a. førte ham til Det Svenske Gymnastiske Centralinstitut, hvor han tog en gymnastikuddannelse med erhvervsbetegnelsen gymnastikdirektør. Under krigen blev han fra dansk side primus motor i hjælpearbejdet for de dansksindede sønderjyske krigsfanger og særligt for fangerne i Aurillac i samarbejde med Paul Verrier, som ses til højre på billedet, der er taget på »Rosengaarden« ved Kølstrup under krigen. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

le med sønderjyske fanger. Der var dengang hen ved 60 sådanne lejre.

Hans ønske var, at sønderjyderne kunne komme til Normandiet, navnlig fordi landskabet der meget ligner det sønderjyske; men det franske krigsministerium valgte Aurillac, måske især fordi myndighederne i Aurillac havde henvendt sig og anmodet om at få krigsfanger til hjælp på gårdene i området.

Byen Aurillac ligger i provinsen Auvergne, et højtliggende, meget smukt, gammelt vulkansk bjergland i Sydfrankrigs midte, hvor der er lige langt til den italienske grænse i øst og den biscayiske havbugt i vest. Det sydligste område i Auvergne hedder Cantal, og den største

Postkort med landskabet i Aurillac.

by her er Aurillac, en by, der i 1915 havde 18.000 indbyggere.

Fangelejren i Aurillac, Depot Special des Prisonniers de Guerre d' Aurillac, som var lejrens officielle navn, fik først til huse i en katolsk drengeskole, Ecole Albert, som lå i en sidegade til hovedgaden, Rue de la Republique, i Aurillac. Skolen blev sidst i april 1915 indrettet med brikse, bogreoler, brusebad og vaskebænke. I gården blev opstillet et bræddeskur, der skulle fungere som spisesal. Til køkkenet ankom en stor kedel eller gryde til madlavning, en sådan forsynede det franske krigsministerium alle fangelejre med. I denne kunne laves suppe, »suppe med variationer«, som var den almindelige ret i lejren. Fangerne fik i øvrigt tildelt samme fødevarer som franske soldater og var stort set godt tilfredse med maden.

Den 1. maj 1915 kom den første fange til lejren. Paul Verrier har skrevet, at det var en meget stor dag for ham. Det var en ung mand fra Sdr. Sejerslev, der indfandt sig, og han blev altid senere af kammeraterne kaldt grundlæggeren af Aurillac.

Dansk hjælpearbejde

Også i Danmark blev der tænkt på krigs-

fangerne. Ikke i det officielle Danmark, der helst undgik at provokere det mægtige Tyskland. Det var derimod en privat person, N. H. Rasmussen fra København, der satte et stort hjælpearbejde i gang.

Niels Hansen Rasmussen var født 1854 og var bondesøn fra Fyn. Han var cand. polyt. og gymnastikdirektør, uddannet på Gymnastikcentralinstituttet i Stockholm. Han var allerede kendt, idet han i 1880'erne, havde indført den svenske, lingske gymnastik i Danmark. Det havde han især gjort via Vallekilde Højskole, hvor han underviste i nogle år. Han byggede senere Gymnastikhuset på Vodroffsvej i København.

N. H. Rasmussen begyndte i oktober 1914 at arbejde for hjælp og støtte til sønderjyder, der var kommet i fransk og engelsk fangenskab. Ved den tid blev det almindeligt kendt, at breve og pakker til krigsfanger kunne sendes portofrit med postvæsenet, og den oplysning greb N. H. Rasmussen straks, for så måtte man kunne sætte sig i forbindelse med krigsfangerne. På et møde i Københavns Højskoleforening oktober 1914, der drejede sig om sønderjyske forhold, slog han til lyd for, at alle sønderjyder, der var i fangenskab, skulle have tilsendt breve og pakker fra venner af Sønderjylland i Danmark. Hver krigsfange skulle sættes i forbindelse med et par mennesker, der påtog sig at skrive til ham.

Sådan begyndte hjælpearbejdet, og det slog an. Mange danske tænkte dengang meget på Sønderjylland, og når det gjaldt de sønderjyske krigsfanger, følte mange, at de her ville kunne gøre noget. I hvert fald gik det meget let for N. H. Rasmussen både at skaffe penge og at få mennesker i Danmark til at tage sig af krigsfangerne. Mange tilbød at hjælpe, og N. H. Rasmussen organiserede arbejdet.

Det var dog ikke helt let at skaffe adresser på krigsfangerne, men efterhånden

fik han mange kontakter i Sønderjylland, som skaffede ham adresser. Desuden begyndte bladet Hejmdal at notere, hvem der var havnet i fangenskab og den ny adresse.

N. H. Rasmussen skaffede i krigens løb hen ved 3.000 gudmødre og -fædre til sønderjyske krigsfanger. De samme mennesker fik i øvrigt også adresser på franske krigsfanger i tyske fangelejre, så der var tale om et stort privat hjælpearbejde fra dansk side.

Det var omkring juletid 1914, at de første krigsfanger fik breve fra N. H. Rasmussen. I brevene hjemmefra måtte der intet nævnes om krigen. Det var ellers netop noget, krigsfangerne meget gerne ville have rede på, ikke mindst fordi der gik mange rygter; men i breve fra ham fik de lidt at vide. Han gav dem et kort overblik over krigens forløb og skrev, at en kreds af sønderjyske venner i Danmark ville gøre alt, de kunne, for at skrive til dem og sende dem danske blade og bøger. Endvidere skrev han, at der var kræfter i gang, som ville forsøge at få sønderjyderne samlet i en særlig lejr. Sjældent har vi følt dybere glæde, end da vi modtog det første brev fra Rasmussen, har en krigsfange fortalt. Ved disse tilsagn hjemme fra vort moderland bredte der sig et lysere skær over vort kommende fangenskab. Vi fattede nyt mod.

Livet i lejren

Til lejren i Aurillac var der i efteråret 1915 kommet hen ved 160 sønderjyder. Efter hvert større slag på vestfronten kom der som regel mange nye fanger. Når en ny fange kom, var han først i forhør hos de overordnede i lejren, som skulle sikre sig, at fangen var dansksindet. De, der blev godkendt, fik lov til i en måneds tid at hvile ud, spise godt, læse og sove, for at de kunne komme til kræfter igen og få livsviljen tilbage. Hovedparten af fangerne havde været med på ilmarchen gen-

nem Belgien og Nordfrankrig. De var ofte dødtrætte, udmarvede og sløve over for allehånde givenheder.

Ved ankomsten fik hver fange 10 franc foræret, hvilket betød uendelig meget for mange af fangerne. Nogle græd af glæde, da de fik dem. Pengene kom til dem via Sønderjysk Forening fra hemmelige indsamlinger i Danmark. Der blev også givet særlige beløb til ekstra levnedsmidler til nyankomne fanger. I lejrens depot kunne de desuden bl.a. købe ris og amerikansk fedt, og i fritiden blev der til stadighed fabrikeret risengrød på ovnene i fangerens stuer. Fanger, som var hårdt såret, og som derfor ikke kunne deltage i arbejdet ved landbruget, fik til opgave at varetage forskellige funktioner i lejren, f.eks. ved levnedsmiddelforsyningen, post- og pakkeforsendelsen, i køkkenet og i beklædningsafdelingen.

De øvrige fanger blev efterhånden sendt ud på gårdene i Cantaldistriktet. Bønderne i Cantal levede af kvægavl. De dyrkede sædvanligvis ikke korn, men havde græs til 50-100 køer. De var næ-

Et blik ind i en sovesal i Aurillaclejren, der blev opvarmet af den lille kakkelovn i midten af rummet. Forholdene var meget trange. Pastor N.A. Jensen har således beskrevet, hvorledes både to og tre fanger måtte dele en seng. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Pastor N.A. Jensen (1869-1954) nåede kun at opleve Aurillaclejren i ganske kort tid, fra oktober 1915 til juli 1916, efter opfordring af N.H.Rasmussen. Herefter kom han som præst for de sønderjyske krigsfanger til Jurjef Polski lejren nordøst for Moskva, hvor krigsfangerne var meget taknemmelige for hans arbejde. Interessen for Sønderjylland opstod i forbindelse med et besøg af en gruppe sønderjyder i Odder i 1896. Efter krigen kom han først til Bovlund frimenighedskirke efter L.B. Poulsens død, og i 1921 blev han præst i Møgeltønder kirke, hvor han var frem til 1937.

sten alle forpagtere af gårdene, men tjente godt alligevel. Hos bønderne lavede fangerne det samme som de franske bønder. De slog græs, hvilket foregik med le, de vendte hø, høet blev vendt 4-5 gange i luften med fork, så det kunne blive »lufttørret«, de røgtede kvæg, malkede, lavede ost, kørte med stude, og de fældede træer til trækulsbrænding og bagte store runde brød. Mælken blev udelukkende brugt til fremstilling af en ost, som kaldtes Cantal, og som var efterspurgt over hele landet.

Fangerne fik en lille løn for deres ar-

bejde, 40 centimer pr. dag, et franskbrød kostede til sammenligning 50 centimer. Men undertiden fik de også en drikkeskilling. Om sommeren arbejdede de franske bønder og deres medhjælpere fra kl. 3 nat til kl. 9 eller 10 om aftenen, fangerne dog som regel fra kl. 7 morgen til 7 aften. Søndag var fridag. Normalt fik de mad fem gange dagligt med god, hjemmelavet vin til hvert måltid, hvilket de satte meget stor pris på. De franske græsslære hævdede da også, at uden rigeligt med vin til arbejdet ville leen slet ikke skære.

Fangerne blev som regel sendt af sted til gårdene i hold på fem mand sammen med en vagtmand. De flyttede ofte med få dages mellemrum fra gård til gård, og de medbragte da altid alle deres ejendele i en trækasse, der blev båret som tornyster på ryggen. Uden på kassen var anbragt hele deres sengeudstyr. Dette var en sæk, som de stoppede med græs, et tæppe og måske en hovedpude. Fangerne ville helst arbejde på de små gårde, for her havde de det som regel bedst. I øvrigt lærte de hurtigt, når de skiftede til en ny gård, at rose deres gamle arbejdspladser. Sønderjyderne var stort set glade for at arbejde på landet. Her kunne de bedst føle sig som frie mennesker, og her kunne de lettest få bugt med den evindelige hjemvé.

Auvergnes højland hørte til de meget gammeldags egne i Frankrig, landboernes behov for købstædernes produkter var meget ringe. De solgte deres produkter på torvet og gik som regel i sparekassen med fortjenesten frem for at bruge pengene i butikkerne. Sønderjyderne sagde om dem, at når vi giver en krone ud hjemme, giver de fem øre ud her.

Som regel fik sønderjyderne et godt forhold til deres franske arbejdsgivere. Derimod var indbyggerne i Aurillac åbenlyst modvillige mod dem og værdisatte dem ikke et blik, når de, sammen

med vagtmanden, gik gennem byens gader på vej til og fra arbejdspladsen. Deres forhold til vagtmændene var heller ikke for godt, selvom det hændte, at en vagtmand var flink og medgørlig. Men ofte hånedede vagtmændene dem. De anså dem for preussere, som i hvert fald havde skudt på de franske soldater. Fangernes forhold til de overordnede i lejren var heller ikke særlig godt. Sønderjyderne fandt, at de virkede helt umådeligt bureaukratiske. De franske officerer, der var sat til at lede fangelejrene, var ofte af en eller anden grund ubrugelige til de ansvarsfulde poster ved fronten. Det, som generede krigsfangerne allermest, var dog, at de altid, både dag og nat, skulle være under opsyn. Det var de meget misfornøjede med. Men Paul Verrier var samtlige fanger meget glade og fulde af beundring for. Han var altid overordentlig venlig mod dem. Når han var i lejren, hørte han gerne og meget tålmodigt på deres beklagelser og ønsker. Han svarede dem med et ja gerne, og så gjorde han alt, der stod i hans magt, for at opfylde deres ønsker og for at give dem så gode og frie forhold som muligt.

Pastor Jensen kommer til lejren

I oktober 1915 kom pastor N. A. Jensen, Jernved, til lejren i Aurillac for, efter Paul Verriers ønske, at drive højskoleundervisning og være til opmuntring for sønderjyderne. De sjællandske godsejere havde givet penge hertil, og det var N. H. Rasmussen, der havde spurgt pastor Jensen, om han ville tage til Aurillac. N. H. Rasmussen havde siden 1914 haft kontakt med Paul Verrier, og de to samarbejdede derefter om hjælpen og støtten til sønderjyderne.

Pastor Jensens komme blev imødeset med længsel. Fangerne trængte på det tidspunkt meget til at få brudt lejrlivets ensformighed og mangel på udfordringer, og mange tørstede efter oplysning.

Pastor Jensen medbragte bl.a. tre store landkort, som blev ophængt i skolestuen: Et kort over Norden, et Danmarkskort og et kort over Sønderjylland. Disse kort betød meget for krigsfangerne, her kunne de sidde og »se hjem«, har en krigsfange fortalt. De var også glade for undervisningen, og han var f.eks. også god til at snakke med dem om deres krigsoplevelser. Men pastor Jensen blev skuffet i Aurillac og rejste hurtigt derfra igen. Han havde mange problemer med de overordnede officerer i lejren. Dertil kom, at fangerne netop fra efteråret 1915 begyndte at arbejde på gårdene, hvilket betød, at det ikke var muligt for ham at drive nogen sammenhængende undervisning. Det fandt han utilfredsstillende. Han forlod lejren i foråret 1916, og i 1917 rejste han til Rusland for at hjælpe sønderjyske krigsfanger der. Efter krigen blev N. A. Jensen først præst i Bovlund, senere i Møgeltønder, hvor han i øvrigt var drivkraften i oprettelsen af Grænseefterskolen i Rens.

Efter at pastor Jensen var rejst, kom Hans Fuglsang Damgård, den senere biskop i København, til lejren i Aurillac som fange. Han havde været med i slaget ved Somme og blev tilfangetaget i oktober 1916, hvorefter han hårdt medtaget kom til Aurillac i november 1916. Han kom dog til kræfter og tilbragte derefter sit fangenskab på depotet. Her var han til stor nytte og glæde for sine kammerater, hvis utrættelige talsmand og sjælesørger han blev.

Lejren flyttes

Efterhånden kom der så mange krigsfanger til Aurillac, at lejren måtte flytte til noget større. Det skete i 1916. En stor bygning, la Mense, som virkede temmelig skummel, blev nu taget i brug. Den blev pudset op indvendigt og blev ganske hyggelig. Efter våbenstilstanden i 1918 vrimlede det med nye fanger. Mange af

Ved hjemkomsten til København fik krigsfangerne en overvældende modtagelse af befolkningen og fik efterfølgende en rundvisning i København og omegn. Her ses en gruppe med de karakteristiske armbind på Frederiksborg Slot.
Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

dem blev anbragt ved en stor, højtliggende borgruin, St. Etienne, hvor der på gårdspladsen fandtes to barakker, der var blevet brugt som anneks til et hospital under krigen. En forhenværende krigsfange har om livet her fortalt, at der altid herskede en munter og fornøjelig stemning inde i barakkerne. Trådte man indenfor, slog en blanding af tale, sang, latter og råb en i møde. Nogle spillede kort, andre sad og diskuterede, andre igen sad fordybet i læsning. Omkring kakkellovnen var der altid et særligt leben, for her var der mange, der ventede på deres tur til at koge risengrød.

Efter våbenstilstanden 11. november 1918 vendte de franske bønder og deres medhjælpere efterhånden hjem, og der blev ikke mere brug for krigsfangehjælp på gårdene. Det betød, at tiden blev meget lang for krigsfangerne. Det havde den nu været hele tiden, men efter våbenstilstanden blev den uendelig lang. Det trak ud med forhandlingerne om deres hjemsendelse, men endelig sidst i marts 1919 kom meddelelse om, at de måtte kom-

me hjem, og nu fulgte nogle af deres livs skønneste dage.

Hjemrejsen. Til fest i Danmark

Hjemrejsen foregik med skib fra Dunkerque til København, Århus eller Odense. H. N. Andersen, ØK, havde tilbudt at sejle alle krigsfanger hjem fra både England og Frankrig.

Den første transport med 300 sønderjyder fra Aurillaclejren om bord på Sct. Thomas lagde til ved Toldboden i København den 31. marts 1919 med de fanger, der havde været længst i lejren. Om bord havde hver fået udleveret en varm frakke og et hvidt, dannebrogsprydet armbind.

I København fik sønderjyderne en modtagelse, der langt oversteg deres forventninger og blev en meget stor oplevelse for dem. For manges vedkommende var det første gang, de var i Danmark, og første gang, de var sammen med danskere. Nu var mange hundrede københavnere mødt op for at hilse dem velkommen hjem.

De blev privat indkvarteret, og der blev holdt fester og arrangeret ture for dem i mange dage. Først var de til gudstjeneste i Holmens Kirke, derefter til middag på Københavns Rådhus. De var i Rigsdagen, hvor de fik frokost og blev vist rundt. Sønderjysk Forening festede for dem, og Soldaterforeningen holdt en meget stor fest i Cirkusbygningen, hvortil de var inviteret til middag sammen med deres værter. Ved den lejlighed marcherede krigsfangerne ind i festsalen til tonerne af »Dengang jeg drog af sted«, og det vakte en vældig jubel. Der blev klappet, så taget var ved at løfte sig på Cirkusbygningen, skrev Politiken om denne begivenhed. Studenterforeningen holdt også fest for dem, og ydermere blev de i de følgende dage inviteret til forskellige arrangementer i Helsingør, Næstved og Sorø, - alle kappedes åbenbart om at fejre de hjemvendte sønderjyder.

Sønderjysk Centralforening havde samlet penge ind til køb af tøj til de hjemvendte, så de kunne alle hente nyt tøj i et stort krigsfangedepot, der var indrettet på Charlottenborg. Før de drog hjem, kunne de også afhente en stor pakke med madvarer til at tage med hjem til Sønderjylland.

Det blev således en modtagelse, de aldrig glemte. En modtagelse, der fik dem til at føle sig meget velkomne hjem, og for samtlige krigsfanger hørte disse dage til deres livs højdepunkter. De krigsfanger, der vendte hjem den følgende tid, blev modtaget i Århus og Odense, hvor der var lignende arrangementer og festligheder for de hjemvendte.

Efter krigen

Paul Verrier blev i 1919 udnævnt til Kommandør af Dannebrog af den danske regering som påskønnelse af sit arbejde for de sønderjyske krigsfanger. I 1932 lod de gamle Aurillac'er Agnes Schmidt fremstille et maleri af Paul Verrier. Det

blev ophængt på Folkehjem i Aabenraa, hvor det hænger side om side med en række førende sønderjyder, som her er givet en hædersplads.

N. H. Rasmussen døde i 1924, 70 år gammel. De tre sønderjyske krigsfangeforeninger, den engelske, den russiske og den franske, lod på hans grav på Fasankirkegården i København, nu Solbjerg Kirkegård, rejse en stor mindesten over »De Sønderjydske Krigsfangers Fader«.

Da krigsfangerne for sidste gang var samlede i fangehjemmet i Aurillac, blev de enige om, at de efter deres hjemkomst ville danne en sammenslutning af forhenværende »franske« sønderjyder. Aurillac-Foreningen blev stiftet i Tinglev den 20. juli 1919, og i denne forening samledes mange Aurillac'er hvert år.

I 1937 foretog 48 medlemmer af foreningen en tur til de gamle krigsskuepladser og til Aurillac. Mange af dem benyttede lejligheden til at besøge deres gamle arbejdspladser. Den allerstørste oplevelse for dem var dog, at de 20 år efter, på banegården i Aurillac, blev budt velkommen af byens styre og næste dag modtaget på rådhuset som hædersgæster. Det havde de i sin tid aldrig forestillet sig, at de skulle opleve.

I 1924 indviedes efter forslag fra den franske stat en særlig sønderjysk kirkegård i den lille by Braine i Nordfrankrig, hvor 79 faldne sønderjyder, der kunne identificeres, blev begravet. Denne gestus fra fransk side er velkendt, men det bør heller ikke glemmes, at det krigshærgede Frankrig, under det store opgør, gav sønderjyder i fransk fangenskab særbehandling i form af oprettelse af særlejren i Aurillac i Sydfrankrig, hvor sønderjyderne fik en efter omstændighederne god behandling. I hvert fald følte de gamle Aurillac'er alle dage, at de stod i stor taknemlighedsgæld til Frankrig.

Set og sket i grænselandet

Grænselandskronik

Med udsigten til strukturkommissionens betænkning den 9. januar er debatten om den fremtidige kommunalstruktur så småt ved at komme i gang. H.E. Sørensen har set på den særlige sønderjyske problematik sammen med en række større og mindre begivenheder i Sønderjylland, som de tog sig ud i aviserne.

Magisterkogen

I oktober købte staten Magisterkogen i marsken sydvest for Tønder af Sønderjyllands Amt for tre millioner kroner. Både amtsborgmester Carl Holst og miljøminister Hans Christian Schmidt gav udtryk for glæde og tilfredshed med handelen.

Den 9. januar 2004 blev skelsættende for Danmark med udsendelse af Strukturkommissionens betænkning om den fremtidige kommunale inddeling og opgavefordelingen mellem de forskellige offentlige myndigheder.

Kogen, der er et af de højest prioriterede naturområder i landet, var nu i statens varetægt og dermed i gode hænder. Og til den rigtige pris, sagde begge. Men de havde ikke taget højde for de to radikale politikere Bjarke Larsen (Sønderborg) og Elsebeth Gerner Nielsen (Kolding), som - i øvrigt sammen med præsidenten for Danmarks Naturfredningsforening, Poul Henrik Harritz - udtalte sig meget kritisk om sagen. Elsebeth Gerner Nielsen kunne »ikke finde saglige begrundelser for købet« og fandt, at det var spild af penge, og Harritz syntes, det var »fuldstændig grotesk, at staten vælger at købe et område af amtet.« Han havde helt glemt, at han for få år siden (1999) havde opfordret til, at »staten som et langsigtet mål overtager hele marsken«!

Amtsrådsmedlem Bjarke Larsen mente, det var udtryk for en vennetjeneste fra Carl Holsts side, når staten kun skulle betale 3 mio. kr. for arealet. Det var pænt under ejendomsvurderingen fra 2002 på 5,2 mio. kr., sagde han. En privat fond skulle have været villig til at betale det dobbelte (altså 6 mio.), tilføjede Elsebeth Gerner Nielsen. Men det var der nu ingen andre end hende, der havde hørt.

Så gik der en lille måned, og nu fandt SF's medlem af miljøudvalget, Jørn Jeppesen, ud af, at Direktoratet for Fødevareerhverv havde vurderet Magisterkogen til en værdi af kun 2,2 mio. kr. som landbrugsområde. Altså havde ministeren nu i stedet for at få området billigt givet for meget, og Carl Holst havde - i stedet for på det nærmeste at forære kogen væk - snøret ministeren for 0,8 mio. »Man må spørge sig selv, om Hans Chr. Schmidt ikke har foræret sin partikollega Carl Holst

Gennem de seneste år har en gruppe i Aabenraa arbejdet for at få rejst en model af rigningen på skibet Cimber i Aabenraa. Cimber blev bygget som et af kun syv skibe på Jørgen Bruhns værft på Kalø. Fregatten gennemførte i 1857 en rekordrejse fra Liverpool til San Francisco på 104 dage, en bedrift som blev omtalt i verdenspressen. Her ses en fotomontage af Cimbers enorme rigning lavet af Erik Skifter-Andersen.

800.000 kr. til den slunkne amtskasse,« sagde Jeppesen næsvist.

Det kan godt være, at kogen ikke er meget værd, hvis den skulle bruges til at dyrke korn eller græsse får i. Men ministeren skal jo netop ikke bruge området til landbrug. Tværtimod kan man vist sige. Der er tale om fredning af et vigtigt fugleområde, og så bør man næppe ensidigt lægge dyrkningsværdien (2,2 mio.) til grund for en vurdering, men foretage en afvejning mod herlighedsværdien (5,2 mio.). En pris, der ligger 36 pct. over landbrugsværdien og 42 pct. under herlighedsværdien, kan næppe være helt af vejen.

Det er ikke uforståeligt, at nogen kaldte forløbet et stykke absurd totalteater af stor underholdningsværdi. (JV)

Kommunalstruktur

Debatten om den kommende kommunalstruktur, der sandsynligvis vil medføre større primærkommuner med minimum 25.-50.000 indbyggere og muligvis en sammenlægning af amterne til fem-otte regioner, steg i heftighed hen mod årets slutning, ikke mindst fordi man kunne vente strukturkommissionens forslag til den kommende kommunale inddeling den 9. januar 2004.

Ikke mindst det tyske mindretal var aktivt på denne front, hvilket ikke kan undre, da netop mindretallet vil blive særlig hårdt ramt ved Sønderjyllands eventuelle indlemmelse i en sydjysk region, hvor Fyn måske også er med. Det vil bl.a. betyde, at Slesvigsk Parti ikke vil have nogen chance for at få valgt egen

repræsentant til et kommende regionsråd, da partiets stemmetal ligger langt under det, en sådan repræsentation vil kræve. Mindretallet fik hjælp fra bl.a. den slesvig-holstenske ministerpræsident Heide Simonis, som under et besøg i København fremførte sin bekymring for de tyske nordslesvigere over for udenrigsminister Per Stig Møller.

Men selv om holdningen hos mange var den, at det kan vi nok ikke gøre noget ved alligevel, så var der da glædeligvis også røster fra dansk side, der tog til orde for en bevaring af Sønderjyllands Amt, bl.a. folketingsmedlem Frode Sørensen, Sønderborg.

Blandt de argumenter, der kraftigst blev ført frem for en bevaring af amtet, er, at Sønderjylland har en helt speciel kultur og historie. Endvidere at nærheden til grænsen og de tætte forbindelser

hen over den gør det grænseoverskridende arbejde og relationer mellem dansk og tysk til noget naturligt. I konsekvens heraf blev oven i købet den tanke luftet, at amtet skulle slutte sig sammen til én primærkommune på samme måde som Bornholm. (JV, No.).

»En sammentømret landsdel«

Op til årsskiftet sagde amtsborgmester Carl Holst i en udtalelse, at »det måske allervigtigste (i 2003) har været erhvervslivets skubben på for at få politikere, andre beslutningstagere og borgerne til i højere grad at se Sønderjylland som én landsdel.« Sønderjylland er »ikke 23 kommuner og et amt, men en sammentømret landsdel med en fælles national, kulturel og folkelig identitet.« - Vi skal selv fortælle andre, at »Sønderjylland er et smørhul i porten til Europa, med et

Gråsten byråd har store planer for en havnefront i Gråsten, men planerne om 55 lejligheder i fire store boligblokke gav dog anledning til betydelig diskussion. Foto: Der Nordschleswiger.

I oktober dannes Sønderjysk Elitesport A/S af fem klubber, hvor ikke mindst amtsborgmester Carl Holst har spillet en afgørende rolle. Den nye professionelle sportsklub forventes at have et budget på ca. 40 mill. kr. Her ses Carl Holst i midten flankeret fra venstre af Ida Krusborg, Vojens BI, Bitten Petz, Sønderjyske HK, René Hansen TM Tønder, Jan Jensen, IK Sønderjylland og Henrik Beck fra Haderslev Boldklub. Foto: Nord Schleswiger, Karin Riggelsen.

stærkt og bredt funderet erhvervsliv og er det område, hvor lønmodtagerne har dansk rekord i rådighedsbeløb efter skat og husleje.«

Carl Holst sluttede: »Det er ikke givet, at Sønderjyllands Amt vil bestå som selvstændig forvaltningsenhed, men Sønderjylland vil altid bestå som en landsdel med en særlig national, kulturel og historisk identitet, og udfordringen bliver at sikre landsdelen det bedste udgangspunkt i den fremtid, der venter.« (JV, No.).

Konvertitten

I december fik Jan Køpke Christensen endelig sit medlemskort til Det konservative Folkeparti efter i flere år forgæves at

have banket på døren. Den tidligere fremskridtsmand blev som så mange nyomvendte i tidens løb mere katolsk end paven selv og indledte en intensiv læserbrevskampagne for at udbrede den nye tros fortræffeligheder. (JV)

En undskyldning?

Den 18. december læste professor Peter Christian Alnor, Braunschweig, der er født i Tinglev, op af sine netop udgivne erindringer »In Schleswig zu Hause. Der rote Mantel von Bülderup«. Bl.a. fortalte Alnor om sin tid som tysk soldat og senere i Fårhuslejren efter krigen. Efter oplæsningen var der diskussion og indlæg fra salen. En ældre mand sagde, at han »stadigvæk ikke kunne acceptere retsop-

gøret og dommene med tilbagevirkende kraft,« mens en anden deltager mente, at »en undskyldning fra dansk side vil være naturlig.« Hertil sagde professoren, at »tiden var inde til at anmode om en undskyldning,« men tilføjede, at »hvis beskyttelse af landet og dets befolkning var en stats højeste opgave, så havde den danske regering handlet rigtigt under krigen.«

Hertil er der to ting at sige. For det første: Hvis ikke Folketinget skulle have vedtaget lovene mod landsforrædere, værnemagere o.s.v. efter krigen (altså med tilbagevirkende kraft), hvornår skulle det så være sket? Under besættelsen var det i hvert fald ikke muligt. Og for det andet: Måske burde man ikke være faret så rigoristisk frem mod de tysksindede frontfrivillige, men bortset fra enkelte beklagelige tilfælde fandt retsopgøret i Danmark sted i en retsstats regi. De

domme, der blev afsagt, var ikke uhørt strenge, ligesom mindretallets medlemmer fik lov at blive og beholde deres ejendomme. Flere af de hjemmetyske ledere forventede (eller frygtede) faktisk en udvisning, som det skete i bl.a. Polen og Tjekkoslaviet.

»Afregrningen« i Danmark kan overhovedet ikke sammenlignes med de udrensninger og hævnaktioner, der fandt sted i bl.a. Frankrig og Jugoslavien, hvor titusindvis af mennesker blev lynchet eller summarisk henrettet. Enkelte medlemmer af det tyske mindretal kan måske føle sig forurettet af begivenhederne kort efter befrielsen, men som helhed har mindretallet ikke meget at klage over i den forbindelse. Og en generel undskyldning fra dansk side er der ikke basis for.

I tilfælde af direkte misgreb tog staten affære. Bl.a. undskyldte regeringen mordet på den dansk-islandske forfatter

Arne Aabenhus, Gråsten, fyldte 90 år i oktober og blev i den anledning fejret. Her ses den travle teatermand i et eftertænksomt øjeblik. Foto: Karin Riggelsen. Der Nordlesviger.

Gudmundur Kamban den 5. maj, forøvet af en overivrig modstandsmand, og hans hustru fik tildelt en livsvarig pension.

En bogsamling

Sønderjyllands Amt har ladet auktionshuset Bruun Rasmussen, København, vurdere de gamle bogsamlinger på Haderslev Katedralskole og Sønderborg Statsskole, hvoraf den første bl.a. omfatter bøger fra 1400- og 1500-tallet. Et salg skønnes at ville kunne indbringe 25-40 mio. kr. Formanden for amtets kulturudvalg, Anna Margrethe Ikast, ville ikke afvise, at et salg kan komme på tale: »Ikke nu, men måske er noget af det omsætteligt«. Nogle dage senere protesterede biskop Niels Henrik Arendt, bl.a. fordi en del af bøgerne faktisk tilhører stiftet og altså ikke amtet, men først og fremmest, fordi det ville være en falliterklæring fra amtets side, hvis det på denne måde solgte ud af kulturarven (JV, Fl.A.).

Spørgsmålet er, om det i det hele taget er lovligt. Er en sådan bogsamling ikke beskyttet af de samme bestemmelser, som forhindrer, at museer kan sælge ud af deres samlinger? Og mener amtet ikke at kunne tage vare på de unikke bøger, burde de vel overgives til enten Syddansk Universitet eller Det Kongelige Bibliotek.

Dagbog

1. oktober: CDU, Flensborg, mener, at børnene i de tyske børnehaver skal lære dansk. »At kunne tale dansk hører simpelthen med til flensborgernes identitet,« siger byrådsmedlem (CDU) Frank Markus Döring. Tre uger senere foreslog overborgmester Hermann Stell, Flensborg, at dansk indføres i byens skoler fra 1. klasse (Fl.A.).

6. oktober: Haderslev Stift udgiver en bog om de 130 middelalderlige altertavler i stiftet (JV).

7. oktober: Fhv. overbibliotekar Jørgen

Hamre, Dansk Centralbibliotek, Flensborg, dør, 77 år (Fl.A.).

8. oktober: Fhv. amtmandinde Inger Tryde Haarløv, Aabenraa, dør, 90 år (Fl.A., JV).

9. oktober: Haderslev Museum foretager udgravninger i det næsten 2000 år gamle Olgerdige ved Tinglev og i en gård fra o. 1300 ved Kløjning (JV, No.).

11. oktober: Det tyske mindretalssekretariat i København fejrer 20 års jubilæum (No., JV).

En model af riggen fra det store sejl-skib »Cimber« foreslås opstillet ved Flensborgvej i Aabenraa (JV).

15. oktober: Dansk Ornitologisk Forening slutter sig til Dansk Naturfredningsforenings protest imod den foreslåede linjeføring (I-linjen) for motorvejen mellem Sønderborg og den eksisterende motorvej syd for Aabenraa (No.).

16. oktober: Et ejendomskompleks med fire seksetagers boligblokke ved Gråsten havn, Ingridparken (i alt 55 lejligheder), vækker lokal modstand, da man finder bygningerne for store (No.).

17. oktober: Iflg. en oversigt udarbejdet af Finansministeriet og Kommunernes Landsforening ligger Sønderjylland i midten med hensyn til amtskattens størrelse. Ingen sønderjyske kommuner er blandt de ti højest beskattede i landet, mens Rødekro har den ottende laveste skatteprocent (18,8). Højest i amtet er Augustenborg med 22,4 pct. (JP).

Sønderjysk Elitesport A/S dannes med fem klubber for henholdsvis fodbold og håndbold for mænd og kvinder samt ishockey. De fem klubber får et forventet budget for 2004-05 på 40 mio. kr. Amtsborgmesteren, der er gået kraftigt ind for projektet, udsættes for trusler (JV, No.).

18. oktober: Dansk Amatørteaters grand old man, Arne Aabenhus, Gråsten, fylder 90 og fejres med teater og sønderjysk kaffebord (JV, No., Fl.A.).

Det vil tage mindst et år at lægge nye tage på Broager kirkes to tvillingetårne. Foto: Karin Rigsgelsen. Der Nordschleswiger.

20. oktober: Jugoslaviens ekspert og sprogmanden, forfatteren Gunnar Nissen, Aabenraa, dør 66 år (JV, JP).

22. oktober: Amtsborgmester Carl Holst meddeler, at Tønder Sygehus sættes til salg efter årsskiftet (JV).

24. oktober: På Folkehjem i Aabenraa afsløres selvportrætter af malerbrødrene Ole og Niels Prip Hansen samt bil-

ledhuggeren Nikolaus Wehding. De får plads i Den lille Sal sammen med forfatterne Marcus Lauesen og Gynther Hansen (JV).

24. oktober: Den 59-årige sognepræst Elisabeth Dons Christensen, Søllerød, vinder bispevalget i Ribe Stift. Hun indsættes 14. december (JP).

25. oktober: På Gottorp Slot åbnes en

ny permanent udstilling om bronze- og jernalderen (Fl.A.).

26. oktober: Kulturarvstyrelsen udpeger dele af Tønder Kaserne som bevaringsværdige (JV).

27. oktober: Grænseforeningen holder årsmøde på Nyborg Strand. Foreningens kulturpris tildeles historikeren, dr. phil. Lars Henningsen (Fl.A.).

Midtsønderjyllands Museum lukker på Gram Slot. Det åbner igen til juli i nye bygninger ved Iergraven (JV).

Landsforeningen Danmarks Jernbaner foreslår, at der indsættes skinnebusser mellem de sønderjyske byer (JV).

29. oktober: Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek, Flensborg, fylder 40 år (Fl.A., No.).

30. oktober: Alice og Svend Kræfting, Højer, viser på Tønder Museum en film om de vestslesvigske fliser (JV, No.).

Tvillingespirene på Broager kirke restaureres (No).

2. november: Havnechef Jan A. Jensen, Havneby, foreslår en udviklingsplan for havnen og byen til flere hundrede millioner kroner (JV).

3. november: Tyske Dage afholdes i Tinglev (No).

6. november: Det danske mindretal i Sydslesvig holder en konference på Christiansborg for at informere danske politikere og drøfte aktuelle problemer (Fl.A.).

Sønderjyllands Amt foreslår oprettelse af et Livsstilscenter i Tønder. Som begrundelse siger formanden for amtets sundhedsudvalg, Helge M. Lauritzen, at »behandlingsudgifterne i forbindelse med sygdomme, der også beror på forkert levevis, vil i 2020 andrage 70 pct. af alle lægeomkostninger« (No, JV).

12. november: Våbenstilstandsdagen 11. november 1918 mindes traditionen tro flere steder i Sønderjylland, ligesom der også lægges blomster ved mindestenen ved den tidligere Felthamlejr nær

Heathrow Lufthavn i England, hvor tre sønderjyder døde kort før våbenstilstanden (JV, JP).

Den 40 meter høje skorsten ved Cathrinesminde Teglværk på Broagerland bliver restaureret, da den er stærkt angrebet af fugt (JV).

13. november: Mindretallet i Sydslesvig får egen konsulent på Christiansborg, cand. mag. Simon Faber (Fl.A., JV).

15. november: Formanden for SSF (Sydslesvigsk Forening), Heinrich Schultz, afløses af Dieter Küssner. Afskeden markeres med en reception på Flensborghus (Fl.A., No.).

Tidligere chefredaktør på »Flensborg Avis« og landdagsmand i Kiel gennem 25 år, Karl Otto Meyer, modtager forfatteren Marcus Lauesens Mindelegat for sit store arbejde for danskheden i Sydslesvig ved en reception på Folkehjem. Samtidig udkom andet bind af hans erindringer. (JV, Fl.A.).

16. november: Havnechef Niels Kristiansen, Aabenraa Havn, forudser, at nye EU-regler vil kræve, at havnen spærres af for offentligheden. Det skyldes frygten for terrorangreb (JV).

19. november: Efter at den tidligere trafikminister Jacob Buksti blev grebet i at køre 172 km/t på den sjællandske motorvej, siger hans kollega Kaj Ikast: »Vi må gå foran som et godt eksempel. Personligt mener jeg, at man ikke kan forblive i Folketinget, hvis man kører med en fart helt oppe i den slemme ende af skalaen« (No.).

Ved den tyske vadehavskyst er der fundet et ca. 4300 år gammelt kranium af en urokke (No.).

20. november: Pastor Anders Kingo, Ullerup, skal i farvandet ud for Nigeria foretage jordpåkastelse (med dansk jord) på det sted, hvor tre danske og otte filippinske søfolk omkom, da deres skib gik ned 19. oktober (JV).

På National Gallery i Washington åb-

Lige inden året 2003 randt ud, lykkedes det Aabenraa Museum med museumsinspektør Hanne Christensen at erhverve to enestående skibsportrætter af henholdsvis »Preciosa af Apenrade« og »Providentia«. Foto: Ernst Winckelmann. Jyd-skeVestkysten.

nes en udstilling med guldaldermaleren C. W. Eckersberg, født i Blåkrøg i Varnæs sogn (JP). New York Times' anmelder er meget begejstret (New York Times/Politiken).

21. november: Et vartegnslorslag »Aabenraa under sejl« til adskillige millioner kroner bliver positivt modtaget, da det præsenteres (JV).

Foreningen Plant et Træ foreslår som bryllupsgave til kronprinsen og hans Mary, at man genskaber lindealléen langs vejen nord for Christiansfeld, hvor kong Christian X red over den gamle grænse i 1920 (Fl.A., JV). Få dage senere starter en gruppe kendte sønderjyder indsamlingen til en sønderjysk gave, en rekonstruktion af Frøslevskrinet, fundet i Frøslev/Ellund Mose i 1872 (JV). Hvem foreslår en statue af Christian X med den lille pige på hesten foran Genforeningsmuseet?

Forbundsdagspræsident Wolfgang Thierse aflægger i forbindelse med et besøg i Folketinget visit på det tyske mindretals sekretariat i København (No.).

22. november: Sønderjyllands Kunstmuseum viser udstillingen Nord-Kunst, og samtidig kan man på Kunstmuseet

Brundlund Slot i Aabenraa se billeder af Færøernes betydeligste maler, Samuel Joensen Mikines (Fl.A., JV, No.).

Færgeriet mellem Hardeshøj og Ballebro skal udbydes i EU-licitation, fordi ruten har mere end 100.000 passagerer om året. Formanden for færgeselskabet, borgmester Jan Prokopek, Nordborg, kalder det spild af penge at bruge 300.000 kr på tilbudsmateriale, da færgedriften aldrig vil kunne betale sig økonomisk. Pt. giver amtet og de to berørte kommuner et tilskud på 3,1 mio. kr. (Fl.A.).

Den kendte lokalhistoriker Svend Aage Faaborg, Aabenraa, dør efter en færdselsulykke, 77 år (JV, No.).

24. november: Den norske forfatter Lars Saabye Christensen og hans islandske kollega Einar Már Guðmundsson, der begge har fået Nordisk Råds store litteraturpris, besøger landsdelen og læser op flere steder (Fl.A., JV).

25. november: Den tidligere formand for Mosaisk Trossamfund (de danske jøder), Jacques Blum, besøger det tyske gymnasium i Aabenraa, hvor han bl.a. siger, at det tyske mindretal er »Jyllands jøder« (No.). Samtidig afholdtes en Israel-

Palæstina-weekend i Rømø Præstegård, hvor bl.a. Palæstinaeksperten Michael Irving Jensen og fhv. overrabbiner Bent Melchior deltog (Skærbæk Avis).

26. november: Trods løfter om det modsatte fyrer amtet personale på de sønderjyske sygehuse. »Man udtaler sig med den viden, man har på daværende tidspunkt,« siger formanden for sygehusudvalget, Helge M. Lauritzen, men »det tyder på, at forholdene har ændret sig« (JV).

Voldgraven ved Brundlund Slot oprenses, da den er groet til siden sidste oprensning for tyve år siden (JV).

27. november: Samtidig med at skoler og børnehaver i Flensborg vil indføre øget undervisning i dansk, afviser det dansk-tyske cand.ling.merc.-studium i samme by at anerkende specialer skrevet på dansk. Uddannelsen er baseret på et samarbejde mellem Syddansk Universitet og Flensborg Universitet (Fl.A.).

28. november: Danske børnehaver i Sydslesvig sidestilles med tyske børnehaver vedrørende offentlige tilskud (Fl.A.).

Skibsreder Hans Michael Jebsens selskab Stenbjerg Ejendomme køber den fredede Postgården fra 1758 i Aabenraa. Huset tænkes anvendt til kontorer (JV).

»Æ Rummelpot« udkommer. Æresrummelpotten tildeles Bertel Haarder, der 8. december får den overrakt ved en festlighed på sit barndomshjem, Rønshoved Højskole. Ved overrækkelsen sagde Rummelpotredaktøren Sven-Erik Ravn, at »du som Europaminister er ansvarlig for de åbne grænser og som integrationsminister for de lukkede grænser.« Haarder fik potten »for sit mod«, og fordi han »aldrig galopperede efter gallup«. Selv sagde han, at nu kunne han ikke nå højere. - Formanden for Æ Synnejysk Forening, Erik Haase, mener dog, at potten har svigtet det sønderjyske (JV, No., Fl.A.).

30. november: Verdensmesterskaberne i skolefodbold 2005 skal afholdes i Skærbæk (JV).

1. december: Æ Synnejysk Forening holder i Haderslev Domkirke sin årlige gudstjeneste på sønderjysk med over 500 deltagere. Få dage senere (9. december) klager formanden Erik Haase over, at medlemmerne er for passive (JV).

3. december: Et forslag om sammenlægning af fagforeningerne SID og KAD og oprettelse af regionale afdelingskontorer vækker stærk diskussion (JV).

Danmarks ældste grav fra ca. 8500 f.Kr., der blev udgravet ved Hammelev i sommer, udstilles på Haderslev Museum (JV).

4. december: Marinarkæolog og historiker Birger Thomsen bliver ny leder af Aabenraa Museum fra årsskiftet (JV).

5. december: Venstrekandidat i EU-parlamentet Karsten Madsen og fhv. landdagsmand Karl Otto Meyer, der er stærkt EU-skeptisk og bl.a. vender sig mod en EU-forfatning, indleder en række debattmøder. Det første fandt sted i K. O. Meyers hjemby Skovlund/Schafflund lige syd for grænsen (Fl.A.).

Forstander Knud-Erik Therkelsen, Højskolen Østersøen, Aabenraa, fylder 50 år og tager sin afsked efter ti år som forstander for at blive generalsekretær i Grænseforeningen fra nytår (JV).

Museerne i Tønder viser udstillingen »Memento Mori«, hvor kulturhistoriske genstande sammenstilles med kunstværker, som alle har døden som fælles tema (JV, No., Fl.A.).

9. december: Det Interregionale Vadehavssamarbejde protesterer imod planer om en vindmøllepark med op til 240 møller i havet vest for Rømø. Man frygter, de vil være til fare for såvel mennesker som havmiljøet, idet rutetrafikken mellem Esbjerg og Harwich går gennem området eller meget tæt på (JP).

11. december: Sydslesvigs Forening i

Slesvig, som for godt et år siden satte det tidligere samlingssted Slesvighus til salg, fortryder og ønsker at beholde og restaurere bygningen, da foreningens nye lokaler er for små (Fl.A.).

Den svenske koncern Volvo, der ejer Aabenraa Karosserifabrik, beslutter som led i en omstrukturering at lukke virksomheden, selv om den er overskudsgivende (JV, No.).

11. december: Der Nordschleswiger indleder samarbejde med Radio Mojn i Aabenraa om tysksprogede udsendelser (No.).

12. december: Det danske mindretalsparti SSW deltager for første gang i en høring på Christiansborg, fordi man frygter, at en lovændring vil kunne skabe vanskeligheder for danske sydslesvigere, der får dansk statsborgerskab og samtidig er gift med en udenlandsk kvinde. Lovforslaget ændres kort efter (Fl.A.).

Forbundsmedlem Wolfgang Börnsen (CDU), valgt i Flensborg kreds, appellerer til regeringen i Berlin om, at mindretalsrettigheder bliver optaget i den kommende EU-forfatning (No.).

15. december: En undersøgelse viser, at 48 pct. af indbyggerne på Sild går ind for en sammenslutning af øens kommuner (Fl.A.).

16. december: Fhv. forstander Kurt Andersen, Løgumkloster Refugium, dør, 73 år. - Den tidligere leder af Københavns UniversitetsInstitut for Eksperimenterende Kirurgi, dr. med. Hans Heugh Wandall, Møgeltønder, dør, 89 år (JV).

17. december: Socialdemokraten Poul Quist Jørgensen, Haderslev, meddeler, at han stopper med indeværende valgperiode efter foreløbig 16 år i Folketinget (JV, No.).

Prins Christoph af Slesvig-Holsten geråder i strid med landet Slesvig-Holsten om betaling for istandsættelse af det efterhånden noget forsømte Glyksborg Slot. Prinsen ejer slottet, men delstaten

skal deltage i vedligeholdelsen på grund af dets status som kulturminde og som kompensation for offentlig adgang. De årlige omkostninger til vedligeholdelse udgør flere hundredtusind euro (No.).

18. december: Amtet beskylder privat-hospitalerne i Kollund og Vejle (Møllholm) for at tage overpriser for behandling af henviste patienter. Det afvises dagen efter af formanden for hospitalet i Kollund, Kresten Philipsen (JV).

20. december: Tidl. forstander for Idrætshøjskolen i Sønderborg og fremtrædende EU-modstander Bent Brier dør, 80 år (JP).

27. december: Generalsekretæren for det tyske mindretals hovedorganisation Bund Deutscher Nordschleswiger, Peter Iver Johannsen, fylder 60 år (No., Fl.A.).

Haderslev Kommune og nogle fonde skaber det økonomiske fundament for et nyt bymuseum, der skal indrettes i Slotsgade 22 fra 1580. Her skal man bl.a. via EDB-udstyr selv kunne finde frem til de forskellige epoker i byens historie. Bag huset anlægges en renæssancehave (JV).

29. december: Den mere end 800-årige kirke i landsbyen Hanerau-Hademarschen i Eckernförde amt i Sydslesvig og det kostbare inventar bliver totalt ødelagt ved brand, sandsynligvis ved en fejl i installationerne. Der iværksættes straks en indsamling til genrejsning af bygningen (No.).

En større olieforurening rammer 25 kilometer af Silde vestkyst, mens Rømø går fri (JV).

Forkortelser

Fl.A. Flensborg Avis

JP Jyllands-Posten

JV JydskeVestkysten

No. Der Nordschleswiger

Tre malerbrødre fra Haderslev

Irene Haberland: »Brødrene Wassner / Die Brüder Wassner«. Dansk og tysk tekst. Forlaget Gammelting. Rigt illustreret i farver. 167 sider. Pris: 175 kr.

Samtidig med de kunstnere, som alle kender, findes som regel en underskov af andre, ofte lokale, som ikke har opnået den samme berømmelse og anerkendelse. Det var også tilfældet i den danske malerkunsts guldalder i første halvdel af 1800-tallet, hvor der ved siden af folk som Eckersberg, Købke og Lundbye fandtes en lang række mindre ånder, som kun de færreste har hørt om i dag. Blandt dem var de tre brødre Wassner fra Haderslev.

De var sønner af en indvandret sydtysker, der slog sig ned som købmand i Slotsgade, hvor han fik en så god forretning, at familien ikke alene levede i trygge kår, der blev også råd til at give de tre sønner Valentin, Eduard og Bernhard en solid uddannelse. Da de havde evner for at tegne og male, blev de sat i malerlære, som for de to ældstes vedkommende fulgtes op af studier på Kunstakademiet i København. Efter endt uddannelse blev Valentin tegnelærer i Slesvig, Eduard overtog faderens forretning i Haderslev, og Bernhard rejste til London, hvor han levede som dekorations- og blomstermaler.

Deres billeder viser et vist talent, men ikke nogen overbevisende kunstnerisk formåen. Når forfatteren skriver, at man ikke kan vide, hvad de kunne være blevet til, hvis de havde levet i det frugtbare kunstneriske miljø i hovedstaden, er der ikke meget, der tyder på, at de ville have udviklet sig til betydelige kunstnere. Det var ikke udelukkende, fordi de boede i en fjern provins og i øvrigt bekendte sig til slesvigholstenismen, at de ikke vandt anerkendelse på det danske parnas. Dertil var deres talent for spin-kelt. De var portræt- og situationsmalere på et absolut provinsniveau, og sammenfattende må man konkludere, at der er tale om solidt håndværk, ikke om stor kunst.

Mest interessant er nok Eduard Wassners mange tegninger fra hverdagen i Haderslev og Treårskrigen 1848-50, hvor han især gengiver episoder, som fremhæver de slesvigholstenske styrkers indsats. Bl.a. finder man her det eneste samtidige billede (og vistnok det eneste i

det hele taget) af træfningen ved Brøns den 22. januar 1849. Disse tegninger har stor militær- og kulturhistorisk værdi.

Teksten er grundig og gedigen i sin fremstilling af brødrenes værk, som trods forfatterens velvilje ikke gøres til mere, end det er. Den flotte bog er illustreret med adskillige farvebilleder, ligesom der er et grundigt katalog over brødrenes værker.

H. E. Sørensen

Læger i Sønderjylland

Tage Grodum: »Registrant af almen praktiserende læger og lægepraksis i Nordslesvig«, Aabenraa 2003. 48 sider. Udsolgt.

Det er ikke hver dag, at redaktionen modtager en stat over et fags udøvere. Nu har Tage Grodum udarbejdet en over alment praktiserende læger og lægepraksis i Nordslesvig fra de første læger i midten af 1700-tallet og frem til i dag. Lægerne er ordnet kronologisk efter virkeår under de respektive kommuner. Hvor der er mere end en praksis, er der endvidere foretaget en underopdeling efter praksiser. Ved den enkelte læge er der, så vidt oplysningerne forefindes, angivet fødsels- og dødsår samt for de tidligste læger også tidligere eller senere virke. Bag de mange navnelister gemmer sig ikke blot en jætteindsats fra forfatterens side, men også et nyttigt arbejdsredskab, der uden tvivl vil blive flittigt benyttet af slægtsforskere og sønderjyske lokalhistorikere.

kf

Nordborg Sangforening

Poul Berg (red): »Nordborg Sangforening gennem 100 år«, Nordborg 2003. 112 sider, ill. Pris: 70 kr.

Sang og sangforeninger er relativt ukendte størrelser i den sønderjyske lokalhistorie på trods af den centrale rolle, som sangen har spillet i den nationale kamp siden 1840'erne. Nu har Nordborg Sangforening givet et lille bidrag til at råde bod på dette forhold. I anledning af foreningens 100-års jubilæum har den udsendt en bog om foreningens historie. Foreningens love var meget enkle. Alle var dus, og ingen måtte føle sig fornærmet, hvad der så end skete. At ►

Det sker – på sønderjyske museer

Det nye Midtsønderjyllands Museum

I martsnummeret 2003 kunne man her på siden læse om, hvordan store museumsplaner i Gram Storskov blev skrinlagt, og hvorledes der, på grund af besparelser i Sønderjyllands Amt, en kort overgang var udsigt til, at museet måske skulle lukkes – og hvorledes det alligevel lykkedes at få forhandlet sig frem til et kompromis. Takket være politisk velvilje i støttekommunerne og generøse donationer fra sponsorside.

Resultatet af anstrengelserne i 2002 er et projekt, som budgetmæssigt, er ca. en tiendedel af det ambitiøse projekt, som tidligere er blevet nævnt. Det går ud på at flytte Midtsønderjyllands Museum fra slottet og ud til Gram Lergrav i et ca. 400 kvadratmeter stort nybyggeri. Arbejdet er egentlig tre sideløbende delprojekter.

Allerførst skal det slås fast, at det ikke er hver dag, man bygger et helt nyt museum i dagens Danmark. Det har, om ikke andre steder, meget stor betydning i de tre midtlandskommuner, Rødding, Nr. Rangstrup og Gram.

Et af delprojekterne, det lidt kedelige, er at nedpakke og afvikle museet i vestfløjen af Gram Slot. Bortset fra, at det er vemodigt at skulle forlade de skønne rammer, så er det et stort arbejde, at gennemgå og nedpakke de udstillede museumsgenstande. Denne del af projektet forventes afsluttet med udgangen af april 2004, hvor vestfløjen skal være ryddet for inventar og i øvrigt afleveringsklar.

Et andet delprojekt er at planlægge og forberede de nye udstillinger, som de nye rammer skal udfyldes med. Det arbejde er allerede sat i gang. Her kommer arbejdet omkring skitseringen af det store ambitiøse projekt os til gode. Nogle af ideerne kan her realiseres i en reduceret målestok.

For øjeblikket er to kunstnere ved at male sig igennem en rekonstruktion af havmiljøet ved Gram for 8 millioner år siden og ikke

mindst en rekonstruktion af land-miljøet fra samme tid. Det sidste er videnskabeligt set nyt land, idet noget sådant hidtil ikke har været forsøgt i Danmark.

Oplysninger om, hvilke arter der har levet her, og hvordan de har fungeret sammen, er majsommeligt stykket sammen af museets seniorforsker og inspektøren i forening, ud fra informationer indsamlet fra specialister rundt om i Europa.

Museets konservator er i fuld gang med at reparere og genopstille vore halvknogler og især kranier, der i den nye udstilling vil blive præsenteret i tre store nybyggede klimastyrede montrere. Materiale, hvoraf en del ikke har været udstillet før, og som på grund af sin bevaringsform kræver en omhyggelig styring af især luftfugtigheden.

For at tidsplanen skal kunne overholdes, vil det være nødvendigt at forberede udstillingen så grundigt, at der nærmest er tale om en prøveopstilling, montre for montre, inden de fotograferes og nedpakkes, så de let kan pakkes ud på deres respektive sted i den nye udstillingsbygning. Og sådan vil det faktisk være med det meste af udstillingen....

Det sidste delprojekt, men ikke mindre vigtigt, opførelsen af de nye bygninger, er i skrivende stund (dec. 2003) endnu ikke påbegyndt. Det er muligt, at byggeriet starter i begyndelsen af februar 2004, afhængigt af hvornår vi får besked fra en fond, vi endnu har en ansøgning liggende hos.

Firmaet Vinderup Træbyg estimerer en effektiv byggetid på 3 måneder! Om museets personale så kan installere udstillingen i løbet af en måned, må komme an på en prøve.

Går alt efter planen, skulle det nye museum kunne indvies primo juli 2004 og derefter slå dørene op for et forhåbentligt talstærkt publikum. Hold derfor øje med www.grammus.dk.

Martin Abrahamsson

- Haderslev Museum**
 Indtil 11. jan.: Danske økser af jadeit. Prestigeøkser fra ca. 4000 f.Kr.
 Indtil 11. jan.: Danmarks ældste begravelse. Hammelev-graven, som blev udgravet 2001, vises for første gang.
 24. jan. - 15. feb.: The Golden No. 6. Fotoudstilling.
 20. feb. - 16. mar.: Fra Aron til Aka. Udstilling af grønlandsk kunst.
- Ehlers Samlingen, Slotsgade 20, Haderslev**
 Åbent alle dage 13.00 - 17.00, undtagen mandag.
- Haderslev Museums Vognsamling**
 Lukket indtil 1. marts.
- Aabenraa Museum**
 Åbent alle dage 13.00 - 16.00, undtagen mandag.
- Kunstmuseet Brundlund Slot**
 Indtil 29. feb.: Maleren Samuel Joensen-Mikines.
- Museet på Sønderborg Slot**
 6. jan. - 28. mar.: Castles around the Baltic.
 23. jan. - 18. apr.: Skærbæk Tæpper.
- Cathrinesmindes Teglværksmuseum**
 Lukket indtil 27. marts.
- Tønder Museum**
 Indtil 25. apr.: Memento Mori - Husk at du skal dø. Fællesudstilling Tønder Museum/Sønderjyllands Kustmuseum.
- Sønderjyllands Kunstmuseum, Tønder**
 Indtil 22. feb.: Nordkunst - Slesvig-Holstenske kunstnere.
 Indtil 25. apr.: Memento Mori - Husk at du skal dø. Fællesudstilling Tønder Museum/Sønderjyllands Kunstmuseum.
- Drøhdes Hus**
 Lukket indtil 31. marts.
- Højer Mølle- og Marskmuseum**
 Lukket indtil 31. marts.

► dette ikke blot er ord i en vedtægt, efterlader bogen ingen tvivl om. Bogens tone er uhøjtidelig, og læseren får et levende og malende indblik i foreningslivet. Det er bogens styrke, men også dens svaghed, når den kammeratlige tone bliver lidt for indforstået. Selv om man kunne have ønsket lidt mere om foreningens sangrepertoire gennem årene og brugen af dette, så er man ikke i tvivl om, at foreningen har spredt fest og glæde.

kf

Sækko

Elisabeth Hertzum: »Sækko 1953-2003«, Aabenraa 2003. 59 sider, ill. Pris: 25 kr.

Sækko, nu Abena, kunne den 1. juli 2003 fejre sit 50-års jubilæum og stifteren Jens Terp-Nielsen sin 60-års fødselsdag. Sækko har i den anledning valgt bl.a. at fejre begivenhederne med et festskrift om firmaet og dets stifter. Det er i sagens natur blevet en udviklingshistorie, fra den spæde start til en koncern med afdelinger i Frankrig, Tyskland, Sverige, England, Holland, Norge, Australien og New Zealand. Det er også blevet en smuk bog med mange farvebilleder, som i korte træk fortæller om virksomhedens historie.

kf

Et arrangeret ægteskab i 1500-tallet

Dorrit Willumsen: Bruden fra Gent. Gyldendal 2003. 264 sider. Pris: 275 kr.

Den historiske roman er et litterært begreb, der blev skabt i 1800-tallet. På grundlag af historiske beretninger og levn skaber en forfatter her sin egen verden, enten i form af en skildring af fiktive personer eller en 'romanbiografi' over kendte eller ukendte personer. Inden for denne genre er Dorrit Willumsen en mester, og hun har skrevet om så forskellige personer som den byzantinske kejserinde Theodora, den franske kvinde fra revolutionstiden Marie Tussaud og digteren Herman Bang. Hendes nyeste roman handler om dronning Elisabeth af Danmark (1501-1526) eller Isabella, som hun oprindeligt hed. Hun var habsburgsk prinsesse, barnebarn af den tysk-romerske kejser Maximilian og søster til to af Europas mest magtfulde fyrster, Karl 5. og Ferdinand. Kvinderne i det habsburgske hus måtte i lighed med datidens andre fyrstedøtre acceptere at indgå i slægtens magt-

lianer. De var brikker i et politisk og økonomisk magtspil og blev handlet med for at sikre indflydelse, penge og slægtsære. Elisabeths storesøster blev bortgiftet til den franske konge, mens hun selv allerede som 12-årig blev forlovet med den 20 år ældre Christian 2., der slet ikke var fristet af bruden, men kun af den store medgift og forventede støtte fra hendes indflydelsesrige familie. Målt både i kontanter og indflydelse er dette det fornemste og rigeste ægteskab, en dansk konge nogensinde har indgået.

Romanen er tro imod de eksisterende levn og beretninger, og de små fravigelser, jeg har fundet, er uden nogen betydning for skildringen. Det er en del af Willumsens stil, at hun lader sine personer tale til hinanden med begreber og sprog, der er vor egen tids. Hun præsenterer et livsforløb, der som centrum har en fængende ung kvinde omgivet af flere stærke personligheder, først og fremmest svigermoderen enkedronning Christine, svigerinden Elisabeth af Brandenburg samt Mor Sigbrit. Willumsen har læst grundigt i det klassiske kulturhistoriske værk af Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden og formår på levende og troværdig vis at beskrive livet på borg og i hytte, så man fornemmer både glæde og festrus, sult og stank.

Hun giver et medrivende portræt af Elisabeth, der loyalt fulgte sin elskede ægtemand i landflygtighed i Nederlandene, hvor hun døde i en alder af kun 24 år. Det var en katastrofe for Christian 2. både på det personlige og politiske plan. I lighed med sin ægtemand blev Elisabeth dybt grebet af den lutherske lære og valgte at modtage nadveren i begge skikkelser. Dette markante skridt blokerede fuldstændigt for habsburgernes støtte til Christian 2. Elisabeths tilsyneladende troskifte har været gådefuldt, men Dorrit Willumsen formår at skildre hendes trosgrundlag på overbevisende måde.

Den person, der fremstår svagest, er Christian 2., og for læseren er det svært at fatte, at Elisabeth har kunnet elske ham helt uforbeholdent. Trods denne svaghed kan bogen varmt anbefales. Den rummer en fin tidskolorit og er elementært spændende. Sammenlignet med Palle Laurings roman om Elisabeth (fra 1955 og netop genudgivet) er Dorrit Willumsens klart at foretrække. Den er sprogligt meget gennemarbejdet og en ren nydelse at læse i kraft af sin maleriske stil, der forbinder elegance med nøgternhed.

Inge Adriansen

GRÆNSEFORENINGEN

For 100 kr. om året kan du blive medlem af Grænseforeningen. Så modtager du seks gange om året bladet GRÆNSEN samt Grænseforeningens smukke Årbog. Ring eller skriv efter Grænseforenin-

gens brochure: Postboks 9074, Grænseforeningen, Peder Skrams Gade 5, 1022 Kbh. K. Telefon: 33 11 30 63.

Du er også velkommen til at kontakte din lokale formand:

Tønder Amt

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Haderslev Vesteramt

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Haderslev Østeramt

Lisbet Skau
Hasselvej 4
Hammelev
6500 Vojens
tlf. 74 50 79 22

Sønderborg Amt

Marie Hess
Frydenlundvej 5
6430 Nordborg
tlf. 74 45 62 65

Aabenraa Amt

Ove Nissen
Dalsmark 3
6300 Gråsten
tlf. 74 65 07 45

1600-tallets Rømø-søfart

Søfart og fiskeri har indtil sidst i 1800-tallet præget øens historie. 1600-tallet udmærker sig igennem en stor omvæltning. I århundredets første årtier sejlede Danmarks næststørste flåde af handelskibe, i fællesskab ejet af skippere fra Rømø og købmænd fra Ribe, mellem Østersøen og Vesterhavet. Denne skibsfart kulminerede i 1640'erne og bragte en særlig velstand til øen. Men Ribe havn er utilgængelig for større skibe, hvilket gav problemer i forhold til dybvandshavnene i Østersøen, i Elbmundingen og i Holland. Efter at svenskerne i 1644 brændte næsten alle større skibe ved Rømø, var der ingen økonomisk basis for en genopbygning af Ribebegnets store søhandel.

Det blomstrende rødspætte- og rochel-fiskeri gik også stærkt tilbage i disse år. I 1620'erne fandtes de sidste større flåder af Rømøs fiskeskibe på øens sydlige del, som leverede store mængder fisk bl.a. til Hamborg. Kun sejladsen med mindre skibe langs vestkysten kunne opretholdes, somme tider udvidet med ture til Norge og Østersøen. Varerne var træ og mursten til Rømø samt korn, da øens eget landbrug ikke selv kunne dække behovet for korn. Derimod blev der kun sejlet lidt gods fra Rømø, for det meste østers fra de nye fangstpladser bag øen. Andre varer, især landbrugsprodukter, blev hentet på fastlandet og sejlet til havnene syd og nordpå.

Det var en økonomisk vanskelig periode i midten af 1600-tallet. Men rygterne om hvalfangstens udvikling nåede øen. Rømøs søfolk søgte til Holland og Hamborg, hvorfra fangstskibe sejlede til Grønland, og snart fik de ry for at være særlig dygtige. Allerede i anden halvdel af 1600-tallet fik de stillinger som styrmænd, harpunerer, ja sågar som kommandører, hvalfangstskibenes skibsførere. De sejlede som »partfarere«, med andel i fangsten. Det bragte store indtægter til Rømø. Befolkningens antal voksede stærkt, og der blev bygget mange nye huse.

De to skippere, hvis gravsten beskrives i Karen Margrethe Pedersens artikel, er typiske for 1600-tallet. Christen Jensen deltog først i fiskeriet fra Sønderlandet og sejlede titusinder af »Schullen« til Hamborg med sit eget skib. Senere kan man igen finde »Christen Jensen af Ribe« i Hamborgs toldregnskaber, denne gang med træ fra Norge og andre varer fra Ribe og Amsterdam. Siden er han med ved østersfiskeriet, og i 1666 nævnes manden som landfoged. Han ejede da en helgård i Sønderby. Halvdelen blev overtaget af den anden gravstensskipper, Peder Christensen, vist en søn, der i 1668 byggede sig en meget flot gård, som endnu er bevaret. Han er én af Rømøs første kommandører.

Bert Kelm